

سرناسه:	همایش ملی آرشیوی ایران (نخستین: ۱۳۸۸): تهران
عنوان و نام پدیدآور:	مجموعه مقاله‌های نخستین همایش ملی آرشیوی (آرشیو برای همه) به کوشش غلامرضا عزیزی.
مشخصات نشر:	تهران: کتابدار، سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری:	ج. ۴-۲۵-۴۴۶-۹۶۴-۹۷۸، ج. ۱: ۸۰۰۰۰ ریال
شلیک	فیبا
وضعیت فهرست‌نویسی:	ج. ۱. مدیریت اسناد الکترونیکی
مندرجات	آرشیو - مدیریت - کنگره‌ها
موضوع:	مواد آرشیوی - رقصی کردن
موضوع:	آرشیو - خودکاری - مدیریت
شناسه افزوده:	عزیزی، غلامرضا، ۱۳۴۵ -
شناسه افزوده:	سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران
رده‌بندی کنگره:	CD ۹۵۰/۵۸م ۴ ۱۳۸۹
رده‌بندی دیویی:	۲۵/۱۷۱۴
شماره کتابشناسی ملی:	۲۰۲۹۳۱۶

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

نشریات

مدیریت اسناد الکترونیک

مجموعه مقالات نخستین همایش ملی آرشیوی ایران

به کوشش: غلامرضا عزیزی

چاپ اول: ۱۳۹۰

ناشر: نشر کتابدار، سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

شمارگان: ۱۶۵۰

بها: ۸۰۰۰ تومان

نشانی پخش: نشر کتابدار،

تهران: صندوق پستی ۱۹۷۳ / ۱۴۱۵۵

تلفن: ۸۸۴۸۱۳۵۳-۴ / ۸۸۹۷۹۵۶۱

دورنگار: ۸۸۹۷۹۵۶۰ / همراه: ۰۹۱۲۱۸۸۳۵۸۱

مدیریت اسناد الکترونیک

به کوشش:
غلامرضا عزیزی

مجموعه مقاله‌های نخستین همایش ملی آرشیو
(آرشیو برای همه)

فهرست مطالب

- ۹ مقدمه
- ۱۳ گزارش برگزاری نخستین همایش آرشیوی ایران
-
- ۲۱ فصل اول: رقمی‌سازی آرشیو
- ۲۳ آرشیو رقمی؛ تاریخچه، مشکلات و راهکارها
- ۳۹ رقمی‌سازی آرشیوها؛ ضرورت‌ها و چالش‌ها
- ۶۳ ضرورت حفظ و نگهداری اسناد
-
- ۹۳ فصل دوم: فناوری‌های آرشیو
- ۹۵ آرشیو ۲؛ رهیافتی نو در مدیریت اطلاعات
- ۱۰۹ ریزفیلم؛ ثبت ماندگار اسناد
- ۱۱۷ حفظ و نگهداری اسناد رقمی
- ۱۲۷ ایجاد خودکار مراکز داده توسط فناوری برچسب هوشمند
-
- ۱۵۵ فصل سوم: مدیریت اسناد رقومی
- ۱۵۷ اقتصاد اطلاعات آرشیوی در آرشیوهای الکترونیکی
- ۱۶۵ بررسی و تحلیل مدل مرجع نظام اطلاعاتی آرشیوی باز
- ۱۸۳ پیش‌نویس الگوی مرجع استاندارد ملی مدیریت اسناد الکترونیکی و اسناد آرشیوی
- ۳۰۹ مدیریت پیشینه‌های الکترونیکی، بستری برای تحقق دولت الکترونیک
- ۳۴۵ امضای رقمی و امنیت اطلاعات در مدیریت اسناد الکترونیکی
- ۳۶۵ آرشیو رقمی و جایگاه آن در مدیریت اسناد الکترونیکی

مقدمه

امور مربوط به نگهداری اسناد در ایران، ریشه در دوران باستان دارد و دست کم به زمان مادها باز می‌گردد. با توجه به شواهد تاریخی، در دوره هخامنشیان نگهداری اسناد در مکان‌های خاص گسترش بیشتری یافت. برای نمونه می‌توان به نگهداری اسناد اداری و مالی هخامنشیان در خزاین مخصوص — از جمله در کتابخانه بابل و خزانه قصر احمتا واقع در ماد و نیز خزائن تخت جمشید — اشاره کرد. علاوه بر این، در نوشته‌های یونانیان نیز می‌توان اشاراتی را دال بر وجود آرشیو برای نگهداری سالنامه‌ها و نوشته‌های دولتی در این دوران یافت.

کشف حدود ۲۵۰۰ سند در محل شهر باستانی نسا، بازمانده از دوره اشکانی، نشان از وجود آرشیوی سلطنتی در آن دوره دارد. در دوره ساسانیان، نیز تولید و نگهداری از اسناد و مدارک دولتی رشد یافت. شواهد و کشفیات باستان‌شناسی نشانگر تنظیم و نگهداری اسناد و مدارک در موضوعات مختلف در این دوران است. در این خصوص، مجموعه اسناد شامل نامه‌های سیاسی، گزارش‌ها، اسناد قضایی، صورت حساب‌های مالیاتی و نامه‌های اداری کشف شده در کوه مَغ در حوالی شهر پنج‌کند، مثال بسیار خوبی در این زمینه به شمار می‌رود.

پس از ورود اسلام به ایران، و با شکل‌گیری سازمان‌های اداری، «خزانه» به عنوان محل نگهداری اسناد و مدارک به وجود آمد. در دوره غزنویان، محل نگهداری اسناد «خزانه حجت» نامیده می‌شد. ایلخانان دارای مراکز متعددی برای نگهداری اسناد بودند. در این دوره، رونوشت فرمان‌ها و احکام دولتی را در دفاتر مخصوصی ثبت می‌کردند که در آخر هر سال این دفاتر بسته و در خزانه اسناد نگهداری می‌شد. سنت نگهداری اسناد در محل‌های خاص، در دوران بعد نیز ادامه پیدا کرد. در دوره صفویه رونوشت احکام و نامه‌ها و اسناد، پس از ثبت در دفاتر مخصوص ظاهرأ در عمارت چهلستون نگهداری می‌شد.

در زمان آقامحمدخان قاجار با توجه به عدم گسترش ساختار اداری، نیاز چندانی به دفاتر دیوانی و مستوفیان و بنابراین نگهداری اسناد و مدارک وجود نداشت. اما در دوران بعد به دلایلی چون گسترش مشاغل و جدا شدن خزانه جاری از خزانه ذخیره، فرمان‌های زیادی صادر شد و اهمیت ثبت و ضبط این فرمان‌ها فزونی یافت. از زمان فتح‌علی‌شاه، اسناد و مکاتبات و رونوشت فرمان‌ها در دربار نگهداری می‌شد و آرشیو جزء اداره بیوتات به شمار می‌رفت.

در دوران ناصری، با گسترش دستگاه‌های اداری کشور و گسترش روابط ایران با کشورهای دیگر و اعزام نمایندگان سیاسی و سفرا، تنظیم و نگهداری اسناد سیاسی وزارت امور خارجه از اسناد مالی و اداری جدا شد اما روش صحیحی برای نگهداری اسناد موجود نبود. تا اینکه در سال ۱۲۸۷ هـ. ش. وزارت خارجه با بهره‌گیری از روش بایگانی کشورهای اروپایی، بایگانی خود را سازماندهی کرد. پس از مشروطه و تشکیل وزارتخانه‌ها، اسناد و مدارک هر وزارتخانه در همان دستگاه نگهداری می‌شد.

در طول سال‌های ۱۲۸۰ تا ۱۳۰۹ هـ. ش. با توجه به مشکلات رخ‌نموده در دستیابی به پرونده‌های مالی، هیئتی فرانسوی - بلژیکی که برای اصلاح سیستم گمرکی ایران فعالیت می‌کرد، طرحی را برای اصلاح نظام بایگانی کشور ارائه داد و به اجرا درآورد. مشکلات ناشی از دسترسی به اسناد دولتی و رشد اسناد موجود

در بایگانی‌ها، سبب شد که برای نخستین بار در اردیبهشت ماه ۱۳۰۹ هیئت وزیران مصوبه‌ای را در خصوص جمع‌آوری اسناد و ایجاد مرکز اسناد دولتی به تصویب برساند. در سال‌های بعد، دولت بررسی مقدماتی مشکلات تراکم روز افزون اوراق زائد را آغاز کرد. از جمله این کوشش‌ها می‌توان به تصمیم تشکیل اداره‌ای به نام «بایگانی کل کشور» (مهر ماه ۱۳۳۴) و ارائه طرح ایجاد «مرکز بایگانی راکد» (در اواسط سال ۱۳۴۳) اشاره کرد. این تلاش‌ها، سرانجام در سال ۱۳۴۹ با تأسیس سازمان اسناد ملی ایران به نتیجه رسید.

هر چند آن سازمان، قبل از انقلاب شکوهمند اسلامی کوشش‌هایی را برای ساماندهی امور اسناد آغاز کرد، ولی در واقع بعد از پیروزی انقلاب اسلامی و به‌خصوص در سال‌های پایانی دهه شصت بود که این فعالیت‌ها به شیوه‌ای فراگیرتر ادامه یافت. با وجود این، متأسفانه آرشیو در ایران نتوانسته بود جایگاه خود را به‌درستی و به گونه‌ای شایسته در میان رشته‌های دانشگاهی باز کند و آموزش آرشیو تا دو سال گذشته، به چند واحد درسی در مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد محدود بود. از سوی دیگر، دوره‌های اسناد و مدارک — که سازمان اسناد ملی ایران برگزار می‌کرد — ادامه نیافت و از سطح معادل کارشناسی نیز فراتر نرفت و نتوانست در دانشگاه‌ها راه پیدا کند.

ادغام سازمان اسناد ملی ایران با کتابخانه ملی در سال ۱۳۸۱، به رغم کاستی‌ها و ضعف‌های اولیه، خوشبختانه سبب شد تا مقوله آرشیو، بیش از پیش در کانون توجه قرار گیرد. در سال ۱۳۸۶ گروه تاریخ دانشگاه تهران، گرایش اسناد و مدارک تاریخی را در مقطع کارشناسی ارشد طراحی و اجرا کرد. هم‌اکنون سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران، بر آن است تا در سال ۱۳۸۹، رشته مطالعات آرشیوی را در دوره کارشناسی ارشد به صورت مشترک با دانشگاه شهید بهشتی اجرا کند. همچنین گروه‌های کتابداری که در تهران و مشهد تأسیس شده‌اند، تشکیل این رشته را دنبال می‌کنند. برگزاری نخستین همایش ملی آرشیوی ایران در سال ۱۳۸۸ نیز نشانگر عزم سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران بر فرایند دانش‌افزایی در این رشته است.

هفدهم اردیبهشت‌ماه در تقویم کشورمان، به بزرگداشت اسناد ملی اختصاص یافته است. گرامی‌داشت این روز مهم طی سال‌های گذشته، فرصت مناسب و مغتنمی برای مرور و بررسی دوباره موضوع اسناد و آرشیو در سطح جامعه فراهم آورد. در سال ۱۳۸۸، معاونت اسناد ملی ایران با رویکرد تقویت آرشیو در ایران، کوشید تا در خلال برگزاری همایش، فرصت بررسی علمی موضوع آرشیو را از دیدگاه‌های گوناگون فراهم کند. همایش یادشده، در روزهای شانزدهم و هفدهم اردیبهشت با عنوان عمومی «آرشیو برای همه» در سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران و با همراهی مرکز اسناد و تاریخ دیپلماسی وزارت امور خارجه، کتابخانه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی، سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، بنیاد شهید و امور ایثارگران، اداره کل آرشیوها و کتابخانه‌های سازمان صدا و سیما، مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران و مجمع هماهنگی کانون‌های اسنادی و تاریخ پژوهی کشور (مهتاب) برگزار شد.

در این همایش دو روزه — که نخستین تجربه گسترده و فراگیر در حوزه علوم آرشیوی در سطح کشور بود — جمعی از استادان و پیشکسوتان همراه با گروهی از پژوهشگران جوان، به ارائه مقاله و سخنرانی پرداختند. حضور این پژوهشگران جوان، افق روشنی پیش‌روی پژوهش‌های آرشیوی گشوده است.

امید آن که مجموعه مقاله‌های این همایش — که به منظور دانش‌افزایی در حوزه آرشیو برگزار شد — بتواند ضمن نمایاندن چشم‌اندازی از وضعیت دانش آرشیو در ایران تا مقطع برگزاری آن همایش، به گسترش این امر مهم تاریخی — فرهنگی در کشور یاری رساند.

علی اکبر اشعری

مشاور فرهنگی رئیس جمهور

و رئیس سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران